

Studeren met Open Bijbel

Bijbelstudie sectie voor de wat meer gevorderde Bijbellezer

De brief aan de Filippenzen

2. De nederigheid van Christus

***Laat die gezindheid bij u zijn,
welke ook in Christus Jezus was***

Paulus schrijft in deze brief het een en ander over de gezindheid van de gemeente in Filippi. Hierop komen wij later terug. Waar het in deze studie om gaat is hoe Paulus hen wijst op Christus, die zijn volgelingen een volmaakt voorbeeld van nederigheid toonde, dat hen herinnert en leert de juiste gezindheid te houden of te leren. Maar waaruit precies blijkt de nederigheid van Christus, die de Filippenzen moesten proberen na te volgen? Paulus toont het in hoofdstuk 2:5-11. Een passage die door verschil van opvatting over het wezen van Christus Jezus ook verschillend geïnterpreteerd wordt; want het maakt nogal verschil of Hij van eeuwigheid (uit) God is, of de ware Mens is. Om tot een helder inzicht te komen zullen we de voor en tegens van de verklaringen – gebaseerd op de beide zienswijzen wat zijn wezen betreft – naast elkaar zetten.

Uitleg of inleg?

De uitleg van deze passage is eeuwenlang sterk bepaald vanuit het geloof dat Christus deel uitmaakt van een drie-enige of drievuldige Godheid, waarin drie Personen van gelijke eeuwigheid zijn en aan elkaar gelijk zijn, en dus zo nauw met elkaar verbonden dat zij één God vormen. Veel theologen zagen en zien in dit voorbeeld van Christus' nederigheid een besluit dat Hij in voorwereldlijke tijden nam, om zijn heerlijkheid tijdelijk prijs te geven of zijn goddelijke attributen af te leggen, om de Heiland van de wereld te worden en als Mens onder andere mensen op aarde te leven. Het bedenkelijke hiervan is dat, omdat dit nergens in de Bijbel als zodanig te vinden is, de *uitleg zelf* als bewijs is gaan dienen voor dit ontzagwekkend besluit dat zulke grote gevolgen heeft voor ons mensen.

Enkele overwegingen vooraf

Voordat we in bijzonderheden treden geven we twee overwegingen mee:

De eerste is dat sommige onderzoekers van deze passage de aandacht vestigen op haar literaire stijl: een parallelisme dat kenmerkend is voor de Hebreeuwse dichtkunst, enige assonantie (klinkerrijm), een zeker ritme, en een aantal woorden die elders in het Nieuwe Testament zelden of nergens voorkomen. Hieruit is de theorie ontstaan – die ook bijval heeft gekregen – dat Paulus hier een vroegchristelijke hymne citeert. Als dit zo is zijn twee dingen voor de uitleg hiervan belangrijk. Ten eerste hoeven wij dan niet de achtereenvolgende zinsdelen in volgorde van tijd te verstaan, als was het een wetenschappelijke verhandeling. Ze zouden dan verschillende facetten van Christus' nederigheid belichten. Bijvoorbeeld het zinsdeel "in zijn uiterlijk als een mens bevonden" zou in dat geval niet per se betrekking hebben op een later stadium in Christus' leven dan de regel "in de gestalte van God zijnde", of "aan de mensen gelijk geworden". Ten tweede zou dit het aannemelijk maken dat "de gestalte van een dienstknecht" een poëtische toespeling is op "de gestalte van God", zonder aan de woorden een identieke betekenis te verbinden. Zulke woordspelingen zijn kenmerkend voor Jezus' onderwijs. Zelfs een lied dat door de Geest is ingegeven hoeft niet het zakelijke karakter te hebben van een akte! Dat de gemeente een ruime keuze aan zangmateriaal ter beschikking had blijkt duidelijk uit Paulus' raad "psalmen, lofzangen en geestelijke liederen" te zingen (Kol 3:16; Efez 5:19), waarbij niet zeker is of met 'psalmen' die in het Oude Testament worden bedoeld. We mogen aannemen dat door de Geest geïnspireerde profeten met zulke liederen in de behoefte van de gemeente hebben kunnen voorzien. Men meent voorbeelden hiervan te vinden in o.a. Efeziërs 5:14 en 1 Timoteus 3:16. Uitgaande van de veronderstelling dat de onderhavige passage een lied is, heeft men het als volgt ingedeeld:

*Die, in de gestalte van God zijnde,
het God gelijk zijn
niet als een roof heeft geacht.
Maar Zichzelf ontledigd heeft,
en de gestalte van een dienstknecht heeft aangenomen,
en aan de mensen gelijk geworden is.
En in zijn uiterlijk als een mens bevonden,
heeft Hij Zich vernederd
en is gehoorzaam geworden tot de dood (ja, tot de kruisdood).
Daarom heeft God Hem ook uitermate verhoogd,
en Hem de naam
boven alle naam geschonken.
Opdat in de naam van Jezus
zich alle knie zou buigen,
van hen, die in de hemel en die op de aarde en die onder de aarde zijn.
En alle tong zou belijden:
Jezus Christus is Here,
tot eer van God de Vader.*

De tweede overweging is dat een bevredigende uitleg van ons vraagt volledig rekening te houden met de praktische bedoeling waarmee Paulus naar Christus' voorbeeld verwijst. In tegenstelling tot de gemeente in Kolosse is er geen enkele aanduiding dat de Filippenzen in hun inzicht aangaande de persoon en status van Christus tekortschoten. Zelfs als dat zo was lijkt het weinig aannemelijk dat de apostel dit zou proberen recht te zetten middenin een dringend vermaan over nederigheid. Ook leidt hij zijn woorden niet in, zoals hij dat soms doet, door aan te geven dat wat volgt een nieuwe openbaring is: "Zie, ik deel u een geheimenis mee" (1 Kor 15:51; Rom 11:25; 1 Tes 4:13). Dat zou de opvatting rechtvaardigen dat het hier gaat om de wijze waarop het geloof in dagelijkse praktijk werd gebracht, en niet om een uitleg over het wezen van Christus.

Twee zienswijzen naast elkaar

In de volgende beknopte uiteenzetting noemen we de twee, zeer verschillende, zienswijzen gemakshalve 'orthodox' en 'Bijbels'. 'Bijbels' wil de orthodoxe zienswijze niet al bij voorbaat als on-Bijbels bestempelen, maar geeft gewoon aan dat de uitleg van zijn verklaring niet wordt gegeven vanuit leerstellingen over de Bijbel, maar vanuit de evangeliën en het Oude Testament - in dit geval de eerste hoofdstukken in Genesis en vooral Jesaja's profetieën aangaande de Knecht van Here.

"die, in de gestalte van God zijnde"

Volgens de orthodoxe verklaring wordt met de uitdrukking "in de gestalte van God" bedoeld: 'de essentiële attributen van God', 'het pre-existentiële leven, of eeuwig voorbestaan van Christus', 'Christus' pre-existentiële leven als de Tweede Persoon van de Drie-eenheid', 'zijn goddelijke heerlijkheid', 'de essentie van Gods bestaan', 'goddelijk door zijn natuur', 'een sterke bevestiging van Christus' essentiële goddelijkheid'. 'Gestalte' kan in de metafysische taal van het klassieke Grieks (*morphē*) inderdaad de betekenis hebben van 'een vormverschijning waarin het wezen of de innerlijke essentie zich openbaart'; maar om meer zekerheid te hebben over wat Paulus bedoelt, kunnen we de betekenis van het woord in deze brief beter dichter bij huis zoeken en Schriftwoord met Schriftwoord vergelijken.

Verklarend vanuit de Bijbel zinspeelt Paulus met de uitdrukking "in de gestalte van God" op wat God zei bij de schepping van Adam: "Laat Ons mensen maken naar ons beeld, als onze gelijkenis" (Gen 1:26). Er zijn drie redenen die hiervoor pleiten.

Allereerst is er het verband met Adam in het volgende zinsdeel – en we doen er goed aan ons onderzoek van een woord of uitdrukking altijd te beginnen bij wat eraan voorafgaat en er op volgt.

Daarnaast is een vergelijking tussen Adam en Christus een grondthema van Paulus' evangelie. Kijk naar de reeks contrasten in Romeinen 5:15-21, waar Adam "een beeld [*typos*] van de komende" genoemd wordt. Bijvoorbeeld:

“Want, gelijk door de ongehoorzaamheid van één mens zeer velen zondaren geworden zijn, zo zullen ook door de gehoorzaamheid van één zeer velen rechtvaardigen worden” (vergelijk hiermee de woorden: “Hij is gehoorzaam geworden tot de dood” in Filippienzen 2:8). En kijk naar het contrast dat Paulus toont tussen de eerste mens en de tweede Mens in zijn uitleg over de opstanding in de eerste brief aan de Korintiërs: “Want evenals in Adam allen sterven, zo zullen ook in Christus allen levend gemaakt worden ... En gelijk wij het beeld van de stoffelijke gedragen hebben, zo zullen wij het beeld van de hemelse dragen” (1 Kor 15:22,49).

Tot slot noemt Paulus zowel Adam als Christus “het beeld van God”. Hij gebruikt daarbij een woord (*eikōn* = beeld) dat een synoniem is van *morphē* (gestalte): “hij [de man] is het beeld en de heerlijkheid van God” (1 Kor 11:7), “Christus, die het beeld van God is” (2 Kor 4:4), “Hij [Christus] is het beeld van de onzichtbare God” (Kol 1:15). Het nauwe verband tussen *morphē* en *eikōn* is te zien in de woorden: “gelijkvormig [*summorphos*] aan het beeld [*eikōn*] van zijn Zoon” (Rom 8:29), “wij allen veranderen [*summorphizō*] naar hetzelfde beeld [*eikōn*] van heerlijkheid tot heerlijkheid” (2 Kor 3:18). Het feit dat zowel Adam als Christus Gods gestalte dragen neemt het radicale verschil tussen hen zeker niet weg. Adam werd *geschapen*, maar Jezus door zijn hemelse Vader als zijn eengeboren Zoon verwekt: “Ik heb U heden verwekt” (Ps 2:7), “daarom zal ook het heilige, dat verwekt wordt, Zoon van God genoemd worden” (Luc 1:35).

“in de gestalte van God zijnde”

De orthodoxe verklaring van het woord ‘zijnde’ (*huparchōn*) sluit uiteraard aan bij de voorafgaande uitdrukking: het betekent: ‘oorspronkelijk’, ‘Christus’ pre-existentiële toestand’, ‘de pre-existentie van Christus’.

De betekenis van een woord in de Bijbel kan echter gevonden worden door te bekijken hoe het wordt gebruikt. *Huparchōn* komt bijna 50 keer voor, en het woord blijkt zijn vroegere betekenis van ‘oorspronkelijk’ verloren te hebben. Paulus’ brieven laten dit zonder meer zien: “daar hij ongeveer honderd jaar oud was (*huparchōn*)” (Rom 4:19) – er wordt niet bedoeld dat hij oorspronkelijk honderd jaar oud was; “meen dat dit goed is (*huparchōn*) wegens de aanbreekende nood” (1 Kor 7:26) – niet dat dit oorspronkelijk goed was! Ook op andere plaatsen is de betekenis ‘oorspronkelijk’ volledig uitgesloten. Conclusie: toen God Adam schiep droeg hij Gods gestalte; en toen God Christus verwekte was ook Hij, in veel diepere zin, in de gestalte van God. Zoals Adam niet oorspronkelijk in de gestalte van God was, was ook Christus dat niet. Uitgaande van de overeenkomst tussen beiden, als eerste en hoofd van een hele schepping, wordt in het volgende couplet het radicale verschil tussen hen nader uitgedrukt.

“het God gelijk zijn niet als een roof heeft geacht”

Theologen zijn verdeeld over de vraag of ‘roof’ (*harpagmos*) betrekking heeft op het zich toe-eigenen van een God-gelijk-zijn dat Christus nog niet

bezit, of het zich liever *vastklampen* aan zijn oorspronkelijke God-gelijk-zijn, dan de vernedering te ondergaan Mens in de wereld te worden. Dit laatste is echter speculatie over iets waarvan wij helemaal niets weten; want over de gezindheid – dáár gaat het hier immers om: "laat die *gezindheid* bij u zijn, welke ook in Christus Jezus was" – van een pre-existentiële Christus wordt in de Schrift met geen enkel woord gerept. Als Christus God de Zoon uit alle eeuwigheid is geweest, zozeer dat Hij deel uitmaakt van de ene en waarachtige God, hoe zou Hij dan nog niet aan God gelijk kunnen zijn? Wat voor onwaardige voorstelling geven we van God de Zoon wanneer we de mogelijkheid van zijn God-gelijk-zijn in het geding brengen als iets dat Hij nog niet heeft maar Zich kan toe-eigenen? En hoe kan God, die per definitie volmaakt is, iets doen dat niet volmaakt is? Voor wie gelooft dat hier op de schepping van Adam en de gebeurtenis in Eden wordt gezinspeeld (waarover zo meer), hoe kan de eeuwige 'God de Zoon' in zijn voorwereldlijke heerlijkheid dan worden vergeleken met de mens Adam in zijn proeftijd in de hof? En zou Paulus zijn toevlucht nemen tot iets waarvan wij geen kennis of verstand hebben, terwijl het voorbeeld van Christus' nederigheid toen Hij op aarde was voor de hand lag – des te meer omdat Jezus zelf over zijn nederigheid als voorbeeld voor zijn volgelingen had gesproken: "Ik heb u een voorbeeld gegeven, opdat ook u doet, gelijk ik u gedaan heb" (Joh 13:15)?

Wanneer we terugkeren tot de Bijbelse verklaring van de eerste regel, zien we dat de vergelijking van Adam met Christus nu wordt voortgezet met een onmiskenbare toespeling op de woorden waardoor Eva in verzoeking kwam: "*u zult als God zijn*, kennende goed en kwaad" (Gen 3:5). Eva bezweek voor die verzoeking omdat voor haar "de boom begeerlijk was om daardoor verstandig te worden" (vs 6); en Adam deelde haar daad van ongehoorzaamheid. Gemotiveerd door eigenbelang (de kwaal onder de Filippenzen) wilden ze zich het verbodene toch toeëigenen.

Het Griekse woord voor 'roof' (*harpagmos*) komt elders in het Nieuwe Testament niet voor, maar zijn betekenis is te zien in het aanverwante werkwoord (*harpazō*) dat dertien maal voorkomt; bijvoorbeeld: "geweldenaars *grijpen* ernaar" (Mat 11:12), "de wolf *roof*t ze [de schapen]" (Joh 10:12), "niemand zal ze [Christus' schapen] uit mijn hand *roven*" (Joh 10:28). Om taalkundige redenen pleit alles voor de actieve betekenis van *harpagmos* als een ongeoorloofd bemachtigen van het bezit van een ander persoon. Maar zelfs als we, vanwege de implicaties hiervan, de voorkeur desondanks aan de passieve betekenis willen geven, is dit vasthouden, niet willen prijsgeven, toch iets dat iemand zich ten onrechte heeft toegeëigend.

Evenals Adam in Eden kwam Jezus in de woestijn in verzoeking, en wel door de suggestie dat Hij op grond van zijn Zoonschap (waardoor Hij Gods gestalte droeg) op ongeoorloofde wijze naar het Hem toegezegde koningschap zou grijpen, om het zich toe te eigenen in plaats van de weg te gaan van zelfvernedering als een dienaar onder mensen, die leidde tot pijniging en kruisi-

ging. De verzoeken gingen uit van Christus' unieke en zeer verheven status als de Zoon die God verwekt had: "*Indien U Gods Zoon bent*", en stelden een koningschap over "de koninkrijken van de wereld en hun heerlijkheid" (Mat 4:1-11) in het vooruitzicht. Maar in tegenstelling tot Adam weigerde Jezus iets te doen uit eigen belang, maar koos de weg van zelfvernedering naar Golgotha. Welk beter voorbeeld had er kunnen zijn, gezien de heilrijke gevolgen van deze keuze, om Paulus' vermaan "ieder lette niet op zijn eigen belang" (zoals het in de grondtekst staat) te bekrachtigen?

"maar Zichzelf ontledigd heeft"

Ook hierover is er onder theologen verschil van mening. Sommigen zien in dit 'ontledigen' het tijdelijk prijsgeven van Christus' eeuwige heerlijkheid tijdens zijn dagen in het vlees, terwijl anderen van mening zijn dat hier wordt gesproken van het tijdelijk afleggen van Christus' goddelijke attributen (almacht, alwetendheid, alomtegenwoordigheid) om Mens te worden, zodat Hij daardoor tijdens zijn leven op aarde gelijk aan andere mensen was. In de beide gevallen wordt opnieuw iets van ontzagwekkende betekenis voorgesteld waarover niets in de Bijbel wordt geopenbaard. Terwijl we gemakshalve Gods intrinsieke kwaliteiten als Zijn 'attributen' of 'eigenschappen' aanduiden, *bezit* Hij die niet maar *is* Hij tot in eeuwigheid en zonder zweem van verandering liefde, almachtig, alwetend, alomtegenwoordig, enz. Hoe kan God – in dit geval het deel van een drie-enige God dat men God de Zoon noemt – ooit anders kunnen zijn dan wat Hij uit alle eeuwigheid is geweest? De kenmerken van God zijn niet een soort jas die zomaar aan en uit gedaan kan worden!

Wie de Bijbelse verklaring zoekt zal zien dat 'ontledigd' (*keno ō*) 'leeg' of 'vruchteloos maken' betekent en niet 'afleggen' – dáárvoor gebruikt Paulus een ander woord (*apekdu ō*, zie bijvoorbeeld Kol 3:9; 2:11). Het komt voor in, bijvoorbeeld, de gelijkenis van de pachters die de knechten van de eigenaar met "lege handen wegzenden" (Luc 20:10,11), of "rijken heeft Hij ledig weggezonden" (Luc 1:53). In Jesaja's profetie over de Knecht van de Here, waarop in het vervolg gezinspeeld wordt, staat: "omdat Hij zijn leven heeft *uitgegoten* in de dood" (Jes 53:12). Niet zijn 'attributen' (!) maar Zichzelf heeft Jezus leegemaakt, door Zich over te geven aan een kruisdood. Het Hebreeuwse woord *garah* betekent 'uitgieten', bijvoorbeeld: "Daarop *goot* zij snel haar kruik *leeg* in de drinkbak" (Gen 24:20), "en *ledigden* de kist" (2 Kron 24:11). Het uitgieten van bloed stond centraal in de offercultus, en het woord sluit nauw aan bij de voorafgaande woorden: "Wanneer Hij Zichzelf ten *schuldoffer* gesteld zal hebben" (Jes. 53:10). Ter vergelijking: "Want dit is het bloed van mijn verbond, dat voor velen *vergoten* (*ekchunnō*) *wordt*" (Mat 26:28), '*uitgegoten*' (Luc 22:20).

Dit beroep op Christus' zelfverloochening komt overeen met andere vermaningen van de apostelen. Bijvoorbeeld: "Want hiertoe bent u geroepen, daar ook Christus voor u geleden heeft en u een voorbeeld heeft nagelaten, opdat u in zijn voetstappen zou treden", waarop Petrus Jezus' opoffering beschrijft met

woorden die direct zijn ontleend aan de profetie over de Knecht van de Here (1 Pet 2:21-25). Behalve taalkundig verantwoord is dit verband tussen Christus' ontleding van Zichzelf en het uitgieten van zijn leven in een offerdood bijzonder zinvol in de samenhang van Filippenzen 2. Des te meer wanneer we bedenken hoe Paulus, enkele verzen verder, zelfs zijn eigen marteldood afbeeldt als een uitgegoten (bijkomstig) offer: "Maar ook indien ik *geplengd* word bij de offerande en de eredienst van uw geloof, verblijd ik mij" (Flp 2:17).

"de gestalte van een dienstknecht heeft aangenomen en aan de mensen gelijk geworden is"

De orthodoxe verklaring hiervan is dat Christus door eigen beslissing en daad Mens is geworden en uit de hemel gekomen – of op de kerstnacht of negen maanden eerder (beide meningen worden erop nagehouden) – om als Kind van Maria geboren te worden. Het opmerkelijke is dat men zo Christus eigenlijk verantwoordelijk maakt voor zijn eigen bestaan als Mens! Het getuigenis van vele Schriftplaatsen is echter dat Jezus, evenals alle andere mensen, zijn bestaan als Zoon aan zijn Vader te danken heeft, die Hem uit de mensheid heeft verwekt. Bovendien gaat het in dit zinsdeel niet over Jezus' Mens-zijn maar zijn *Knecht-zijn*: "de gestalte van een dienstknecht heeft aangenomen".

Ook hier is er echter een moeilijk te ontkennen toespeling op diezelfde vierde profetie van Jesaja over de Knecht van de Here, zoals blijkt uit de Griekse vertaling hiervan in het evangelie naar Matteüs, waar hetzelfde woord voorkomt als in de brief aan de Filippenzen: "Hij heeft onze zwakheden *op Zich genomen* en onze ziekten heeft Hij gedragen" (Mat 8:17; Jes. 53:4). Jezus' vijanden geven onwillekeurig een krachtig getuigenis van Hem door nooit blijk te geven van angst dat Hij hun geweld zou aandoen. Zijn bovenmenselijke kracht konden zij niet ontkennen, en zou het niet even gemakkelijk zijn te zeggen: 'Val dood!' als: 'Sta op' (uit de dood), en 'Lazarus, kom naar buiten!'? Maar zij hebben begrepen dat Hij zijn kracht nooit zal gebruiken om iemand kwaad te doen. Dit is de vrucht van Jezus' overwinning in de woestijn, toen Hij eens voor altijd besloot de bovennatuurlijke kracht, die Hem kort daarvoor in onbepaalde mate was geschonken, nooit voor zichzelf te gebruiken, of om zijn Wereldrijk tot stand te brengen buiten de wil van zijn Vader om. Al torent Hij als de eniggeboren Zoon van God hoog uit boven alle mensen, Hij leeft onder zijn volksgenoten als Mens, zozeer dat Hij geen plaats heeft om het hoofd neer te leggen en dankbaar gebruik maakt van de mildheid van vrouwen onder zijn volgelingen die voor Hem zorgen (Luc 8:2,3). Jezus zelf heeft zijn volgelingen deze houding voorgehouden als voorbeeld voor hen: "Maar wie onder u groot wil worden, zal uw dienaar zijn, en wie onder u de eerste wil zijn, zal uw slaaf zijn; gelijk de Mensenzoon niet gekomen is om Zich te laten dienen, maar om te dienen en zijn leven te geven als losprijs voor velen" (Mat 20:26-28), en: "Want wie is de eerste: die aanligt, of die dient? Maar Ik ben in uw midden als dienaar" (Luc 22:27).

“En in zijn uiterlijk als een mens bevonden, heeft Hij Zich vernederd”

Nogmaals vestigt Paulus de aandacht op Jezus' bereidwilligheid een dienaar onder de mensen te zijn. Ook hier is er een zinspeling op Jesaja's Knechtprofetie: “In de vernedering werd zijn oordeel weggenomen” (Jes 53:8 – in de Griekse vertaling geciteerd in Hand 8:33); “Zoals velen zich over U ontzet hebben – zozeer misvormd was zijn verschijning, en niet meer als die van de mensenkinderen zijn gestalte ... Hij was veracht en van mensen verlaten ... Hij was veracht en wij hebben Hem niet geacht” (Jes 52:14,53:3).

“en is gehoorzaam geworden tot de dood, ja, tot de kruisdood”

De toespeling op Jesaja's vierde Knechtprofetie ligt weer voor de hand: “Wanneer Hij Zichzelf ten schuldoffer gesteld zal hebben ... omdat Hij zijn leven heeft uitgegoten in de dood” (Jes 53:10,12). ‘Gehoorzaamheid’ geeft aan wat ook in Jesaja zo duidelijk is, namelijk dat Jezus' nederigheid zichtbaar is in zijn trouwe onderwerping aan de wil van zijn Vader, die vernedering en de kruisdood van Hem vraagt. In zijn uitvoerige reeks contrasten tussen Adam en Christus in zijn brief aan de Romeinen stelt Paulus deze gehoorzaamheid tegenover de ongehoorzaamheid van Adam (Rom 5:19).

“Daarom heeft God Hem uitermate verhoogd en Hem de naam boven alle naam geschonken”

Volgens de orthodoxe verklaring hervatte Christus na zijn offerdood zijn leven als God in de hemel, met dit verschil met vroeger dat ook zijn mens-zijn daarmee werd verhoogd. Maar wordt Christus niet als Persoon verhoogd, en niet een abstract deel van Hem dat men zijn mens-zijn of iets dergelijks noemt? Als Christus God is uit alle eeuwigheid, hoe kan Hij dan verhoogd worden of meer zijn dan wat Hij altijd is geweest? Of bestaat zijn verhoging hierin dat, in tegenstelling tot vóór zijn leven op aarde, de mensen voortaan op de hoogte zijn van zijn bestaan en Hem aanbidden? En waar in de Bijbel wordt verteld van een terugkeer tot een vroeger bestaan in heerlijkheid als God in de hemel? Laten we daarom verder kijken naar de Bijbelse verklaring, die past bij het voorafgaande, aansluitend op de woorden van de profeten.

Het woord ‘daarom’ wijst namelijk op een vijfde zinspeling op Jesaja's profetie: “Daarom zal Ik hem een deel geven onder velen” (Jes 53:12). Evenals in Jesaja's profetie is Christus' verhoging gebaseerd op zijn volkomen gehoorzaamheid op aarde tot de kruisdood toe. Vergelijk hiermee een andere Oudtestamentische verklaring van Christus' verhoging: “Gerechtigheid hebt U liefgehad en ongerechtigheid hebt U gehaat; daarom heeft U, o God, uw God met vreugdeolie gezalfd boven uw deelgenoten” (Heb 1:9; Ps 45:8). De woorden “uitermate verhoogd” geven een zesde verbindingschakel met Jesaja's profetie aan; in dit geval met de inleidende woorden ervan: “Zie, mijn Knecht zal voorspoedig zijn, Hij zal verhoogd, ja, ten hoogste verheven zijn” (Jes 52:13).

In het zinsdeel "de naam boven alle naam geschonken" heeft dit laatste woord (*chart-zomai*) de betekenis van iets dat uit genade wordt geschonken. Enkele verzen eerder in deze brief wordt het met 'genade' vertaald: "Want aan u is de genade verleend (*charizomai*)" (Flp 1:29), evenals in de eerste brief aan de Korintiërs: "wat ons door God in genade geschonken (*charizomai*) is" (1 Kor 2:12). Als Christus God de Zoon is uit alle eeuwigheid, kan zijn terugkeer tot zijn vroegere heerlijkheid niet beschouwd worden als iets dat Hem uit vrije genade wordt geschonken! Een bekende psalm stelt zijn verhoging voor als het gevolg van Gods genadige uitnodiging: "Aldus luidt het woord van de HERE tot mijn Heer: Zet u aan mijn rechterhand" (Ps 110:1). Christus' verhoging is niet gebaseerd op zijn vermeende status als goddelijk wezen, maar is Gods besluit en aanstelling: "Dus moet ook het ganse huis van Israël zeker weten, dat God Hem en tot Heer en tot Christus gemaakt heeft, deze Jezus, die u gekruisigd hebt" (Hand 2:36).

"opdat in de naam van Jezus zich alle knie zou buigen, van hen, die in de hemel en die op de aarde en die onder de aarde zijn"

Ook deze woorden zijn gebaseerd op de profetie van Jesaja, waar de verhoging van Gods Knecht verstrekkende gevolgen zal hebben voor de gehele wereld: "op zijn wetsonderricht zullen de kustlanden wachten" (Jes 42:4); "Ik stel u tot een licht voor de volken, opdat mijn heil zal reiken tot het einde van de aarde" (Jes 49:6). God ziet in dit verband uit naar de tijd wanneer iedereen op aarde Hem zal aanbidden: "Want Ik heb gezworen bij Mij zelf, waarheid is uit mijn mond uitgegaan, een woord dat niet zal worden herroepen: dat voor Mij elke knie zich zal buigen, dat bij Mij elke tong zal zweren" (Jes 45:23). Deze woorden worden in Filippenzen 2 op Christus toegepast. Zoals de uitleg aantoonde houdt dit niet in dat de Oudtestamentische naam voor God, Jahweh, zomaar uitwisselbaar is met de naam van Heer (*kurios*) die met zijn verhoging aan Christus werd geschonken. Nader onderzoek laat zien dat er in deze toepassing geen bewijs te vinden is voor de gangbare definitie dat Vader en Zoon in hun goddelijke wezen identiek zijn.

De naam die Christus op grond van zijn overwinning op aarde wordt geschonken is *kurios*, waarmee zijn macht, gezag, en de uitoefening van heerschappij wordt aangegeven. Petrus zei hierover in het huis van Cornelius: "Hij is het, die door God is aangesteld tot rechter over levenden en doden" (Hand 10:42). In zijn eerste brief schrijft hij: "... door de opstanding van Jezus Christus, die aan de rechterhand van God is, naar de hemel gegaan, terwijl engelen en machten en krachten Hem onderworpen zijn" (1 Pet 3:22). De betekenis van zijn naam zal volledige werkelijkheid worden bij zijn wederkomst en de oprichting van zijn wereldwijde heerschappij. Nu al zijn Gods engelen ("die in de hemel"), die Hem bij zijn wederkomst zullen vergezellen, Hem onderdanig. Dat zullen ook de aardbewoners zijn als zijn heerschappij zich uitstrekt over de gehele wereld ("die op de aarde"), evenals allen die Hij tot leven zal brengen door hen

uit hun graven te roepen ("die onder de aarde zijn"). Paulus past Jesaja's woorden toe op Christus, als hij schrijft: "Want Hij moet als koning heersen, totdat Hij al zijn vijanden onder zijn voeten gelegd heeft. De laatste vijand, die onttroond wordt, is de dood, want alles heeft Hij aan zijn voeten onderworpen" (1 Kor 15:25-27).

"En alle tong zou belijden: Jezus Christus is Heer, tot eer van God de Vader"

De onderworpenheid van allen en alles op aarde aan Christus, die de toepassing van Jesaja's woorden impliceren, heeft als doel de universele aanbedding van de Vader. De onderworpenheid van de wereld aan Christus, waarover in de vorige strofe wordt gezongen, is de voorbereiding op wat Paulus "het einde" noemt: "wanneer Hij het koningschap aan God de Vader overdraagt, wanneer Hij alle heerschappij, alle macht en kracht onttroond zal hebben. Want Hij moet als koning heersen *totdat* Hij al zijn vijanden onder zijn voeten gelegd heeft ... Wanneer alles Hem onderworpen is, zal ook de Zoon zelf Zich aan Hem onderwerpen, die Hem alles onderworpen heeft, opdat God alles in allen zal zijn" (1 Kor 15:24-28). Met de totstandkoming hiervan gaan Jesaja's woorden in hun toepassing op de Vader in de meest volledige zin in vervulling. Zijn onderworpenheid als Zoon geldt tot in alle eeuwigheid. Iets dat natuurlijk niet te rijmen is met de idee van een eeuwigde gelijkheid van wezen van de Vader en de Zoon.

Nabeschouwing

De Here Jezus verwijt zijn volgelingen na zijn opstanding dat zij, ondanks zijn onderwijs, de Oudtestamentische profetieën over zijn lijden niet hebben geloofd: "O onverstandigen en tragen van hart, dat u niet gelooft alles wat de profeten gesproken hebben! Moest de Christus dit niet lijden om in zijn heerlijkheid in te gaan? En Hij begon bij Mozes en bij al de profeten en legden hun uit, wat in al de Schriften op Hem betrekking had ... Toen opende Hij hun verstand, zodat zij de Schriften begrepen. En Hij zei tot hen: Aldus staat er geschreven, dat de Christus moest lijden ..." (Luc 24:25-27,45-46).

Onder de Oudtestamentische profetieën van Christus' lijden nemen die in Jesaja over de Knecht een bijzondere plaats in. Jezus verwijst hiernaar wanneer Hij zegt: "gelijk de Mensenzoon niet gekomen is om zich te laten dienen, maar om te dienen en zijn leven te geven als losprijs voor velen" (Mat 20:28). Petrus doet hetzelfde: "de God van onze vaders heeft zijn *knecht* Jezus verheerlijkt" (Hand 3:13); en hij citeert delen van Jesaja 53 als hij in zijn eerste brief schrijft: "die geen zonde gedaan heeft en in wiens mond geen bedrog is gevonden ... door zijn striemen bent u genezen. Want u was dwalende als schapen" (1 Pet 2:22-25). Dit doet ook de evangelist Filippus als "uitgaande van dat Schriftwoord [Jesaja 53] hij hem Jezus predikte" (Hand 8:35).

Het is niet zeker of wat in Paulus' brief aan de Filippenzen over Christus' nederigheid wordt gezegd een lied is – afkomstig van Paulus zelf, of geciteerd uit een bestaande verzameling die de vroege gemeente blijkbaar ter beschikking had. Vanwege de aanduidingen dat de woordkeuze niet afhankelijk is van de bestaande Griekse vertaling van het Oude Testament (de Septuaginta) maar bepaald wordt door de Hebreeuwse tekst, menen sommige taalkundigen dat we hier te doen hebben met een lied dat uit de allervroegste tijd dateert, en dat later overgebracht is in het Grieks. Dit zou nog een extra reden zijn om de betekenis niet te zoeken in de metafysische taal van de Griekse filosofen, maar in dat elementaire geloof in Christus als de verhoogde Knecht dat wij in de allereerste dagen van de gemeente volgens de Handelingen van de apostelen zien.

Als Jezus op de vooravond van zijn dood de apostelen de komst van de kracht van de Geest belooft, zegt Hij hiervan: "Hij zal Mij verheerlijken" (Joh 16:14). Het lijkt aannemelijk dat de verheerlijking van Christus ook het thema zou zijn van eventuele liederen die door de Geest zijn ingegeven, zodat de prille gemeente haar verering van Christus ook in haar gezangen zou kunnen uiten. Dit geldt in ieder geval voor de twee onderstaande fragmenten van zulke liederen die men in de brieven van de apostelen meent te kunnen vinden:

*Ontwaak, u die slaapt,
en sta op uit de doden
en Christus zal over u lichten.* (Efez 5:14)

*Die Zich geopenbaard heeft in het vlees,
is gerechtvaardigd door de Geest,
is verschenen aan de engelen,
is verkondigd onder de heidenen,
geloofd in de wereld,
opgenomen in heerlijkheid.* (1 Tim 3:16)

Het thema van de hymne in de Filippenzenbrief (als wij deze zo mogen noemen) is hoe Jezus, langs de weg van gehoorzaamheid aan de Vader, verhoogd is in heerlijkheid. Als zelfs de Zoon van God bereid was – in nederige dienstbaarheid, zelfverloochening en kruisiging – de Vader in alles te gehoorzamen, des te meer moeten Christus' volgelingen bereid zijn de geboden van hun Heer te volbrengen. Met deze conclusie zet Paulus zijn brief voort: "Daarom, mijn geliefden, gelijk u te allen tijde gehoorzaam bent geweest, blijf, niet alleen zoals in mijn tegenwoordigheid, maar nu des te meer bij mijn afwezigheid, uw behoudenis bewerken met vreze en beven" (Flp 2:12). Want was het niet door gehoorzaam te zijn aan Paulus, als Christus' afgezant, toen hij de eerste keer naar Filippi kwam, dat zij kinderen van God waren geworden?

Ondanks de al eerder uitgesproken hoop op vrijlating houdt Paulus toch rekening met de sombere mogelijkheid dat zij hem in dit leven niet meer zullen zien. Vandaar de ernst waarmee hij schrijft. Laten zij ook goed beseffen, "met vreze en beven", dat de hemelse Vader in Christus onder hen woont, en daarom van hen verwacht wordt dat zij in al hun streven Zijn wil met elkaar volbrengen, in vertrouwen op Hem die "om zijn welbehagen, zowel het willen als het werken in u werkt" (vs 13).

A.H./J.K.D